

ВОЛИНСЬКА ІКОНА: ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РЕСТАВРАЦІЯ

Матеріали XX міжнародної наукової конференції
м. Луцьк, 27-28 серпня 2013 року

Луцьк - 2013

Олена СЕМЕНОВИЧ
(Рівне)

ІКОНОПИСНІ ТРАДИЦІЇ ВОЛИНИ В ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА ЛАВОРИКА

Сьогоднішнє українське суспільство, як ніколи, потребує допомоги і духовного пробудження. Повернення до своїх духовних основ неможливе без знання власного культурного та духовного коріння. Невід'ємною і вкрай важливою складовою нашої духовної спадщини є церковна культура і, зокрема, іконопис.

Ікона відкриває заклопотаному і тривожному світові люблячий лик Бога. Вона є вікном у духовний вимір, по-особливому уприсутнює та являє нам Христа, Богородицю і святих та допомагає спілкуватися з ними.

Мистецтво іконописання вкрай складне, адже недостатньо зобразити те, що людина просто побачила на власні очі, чи пережила. Ікона – це вчення Церкви у фарбах. Тому людина, яка займається іконописанням, повинна бути не тільки талановитою, але й церковною, добре знати православне богослов'я, щоб безпомилково відтворювати його на полотні. Крім того, написання ікон потребує священницького благословення.

Ця розповідь присвячена нашому земляку – митцю-іконописцю Олександрю Лаворику.

Олександр Ростиславович Лаворик народився 13 жовтня 1955 р. в с. Рясники Гощанського району Рівненської області в сім'ї вчителів.

«Ще з самого дитинства звик до малювання, любов до живопису перейняв від мами-художниці», - говорить художник.

Бажання малювати супроводжувало художника увесь час. Саме тому О. Лаворик вступає до Рівненської художньої студії (керівник В. Г. Ємельянов), де навчався протягом 1970–1973 рр.

Зацікавлення малюванням, жадання пізнати мистецтво привело Олександра до Московського університету мистецтв на факультет графіки (1971–1973 рр.).

У період з 1980 по 2007 рр. відбулося близько 45 виставок, в яких художник брав участь, 25 з яких – персональні (в Гощі, Рівному, Мирогощі Дубенського району, Пляшеві Радивилівського району, Луцьку, Синьові Гощанського району, Києві). Неодноразово художник побував на виставках за кордоном: в Москві (1985, 1989, 1990 рр.) та Празі (Чехія, 1989 р.).

Тематика робіт майстра різноманітна. Ним було створено серії-цикли графічних робіт «Гощанські будні», «Будні Гощанського РВВС», «Село Нобель», «Воїни інтернаціоналісти Рівненщини», «Вілійські роздуми», «Тур'янська сторона», «Відгомін козацької слави», «Чорнобиль» тощо.

По-різному складаються людські долі, не кожен відразу знаходить своє покликання. Мабуть, все своє життя художник ішов до того, щоб створювати сакральні образи. Десь в глибині душі відчув поклик писати ікони. І ось вже понад десять років пан Олександр пише ікони, розуміючи, що це не звичайна ілюстрація окремої події Священної історії, а плід молитви і свідчення віри. Майстер висуває до себе особливі вимоги, ретельно контролює дотримання канонічних розпоряджень, адже людина, яка присвятила себе іконопису, не просто вміє тримати в своїх руках пензлик і змішувати фарби. Іконописець – це водночас і висококваліфікований майстер, і вчений-дослідник, і психолог. Все й не перерахуєш. Іконописець – універсал, у доброму значенні фанат своєї справи, до якої йде багато років, пам'ятаючи «не хлібом єдиним...» [6, 197]. За церковною традицією, іконописець, на відміну від художника, розглядається не як автор конкретного образу, а як провідник божественної істини.

У 1992 р. художник навчався у Міжнародній школі церковної архітектури Львівського політехнічного інституту (керівник Ю. Криворучко), де кваліфіковану допомогу надали Львівське Архієпархіальне управління Української Греко-католицької церкви, Українська Автокефальна Православна церква та Українська Православна церква. З того часу з благословення церкви Олександр Лаворик починає писати ікони.

Мистецтво ікони, дуже давнє і неймовірно складне, осмислюється художником «зсередини», через пізнання традиції, через втаємничення й духовну атмосферу цього своєрідного живопису. Як говорить митець, іконопис вимагає повної самовіддачі, інакше не вдається від-

творити ідеально рівної лінії, передати нюанс кольору [5, 3].

За підтримки Комітету у справах науки і техніки при Кабінеті Міністрів України у складі групи фахівців пан Олександр досліджував ікони Волині, що зберігаються в музеях України. В результаті ознайомився з колекціями ікон в Національному художньому музеї (Київ), Музеї волинської ікони (Луцьк), Острозькому краєзнавчому музеї, Національному історико-меморіальному заповіднику «Поле Берестецької битви» (с. Пляшева Радивилівського району), Львівській галереї мистецтв, Державному музеї-заповіднику «Олеський замок», Науково-мистецькій фундації митрополита А. Шептицького (Львів), Музеї народної архітектури і побуту (Львів), Тернопільському краєзнавчому музеї, Рівненському обласному краєзнавчому музеї (далі РОКМ). Саме в РОКМ митець зробив іконографічні взірці-кальки з оригіналів давніх волинських ікон в розмір. Серед досліджених О. Лавориком ікон слід назвати такі: «Богородиця Одигітрія» з Дорогобужа XIII ст., «Христос Пантократор» XV ст., «Покрова Богородиці» кін. XV ст. тощо. Вцілому тут художником було знято взірці-кальки з тринадцяти давніх сакральних шедеврів Волині XIII – поч. XVIII ст.

«Дорога до храму», як висловився про своє покликання пан Олександр газеті «Вісті Рівненщини», не була легкою. Тому що кожна ікона, яку змальовував художник щонайменше про місяцю, вимагала певного внутрішнього настрою, що сприяв би точності копіювання як головних, так і другорядних деталей, передачі відповідної колористики в зображенні ликів святих [2, 6].

І при цьому обов'язково «рисочка в рисочку, деталька в детальку» - говорить пан Лаворик, – «інакше не зрозумієш і не осягнеш величі і неповторності нашого, волинського, іконопису.»

Сьогодні інтерес до православної ікони зростає. Багато храмів будуються та відновлюються. Для цього потрібні іконописці, які не просто опанували іконописну техніку. Ця професія вимагає покликання, релігійної обдарованості (а вона є не у всіх), благочестивого, несуетного способу життя. Крім майстерності художника та знання законів іконопису, митець повинен знати історію ікони, розуміти її символічне і богословське значення.

Протягом 1994 р. О. Лавориком було проведено реконструкцію ікони «Богородиця Одигітрія» XIII ст. з церкви Успіння Пресвятої Богородиці с. Дорогобуж Гощанського району Рівненської області, що є однією з найстаріших богородичних ікон, які дійшли до нас ще з княжих часів. Ікона є окрасою колекції волинських ікон, що експонуються на виставці «Наша духовна спадщина» в РОКМ.

Копія виконана на замовлення Покровського собору в Рівному при посильній фінансовій підтримці прихожан і спонсорів. Характерно, що писалася ікона в самому соборі. Як пояснив Олександр Лаворик - «це зроблено для того, щоб вона звикла до температурного режиму та того середовища, де буде знаходитись.» Можливо, саме тому після освячення, прихожани одразу прийняли ікону, вона органічно вписалася в середовище храму.

Виконаний образ Богородиці з дитям темперою по левкасу на липовій дошці, розміром 155x102x3 см із врзними шпугами. Тло прикрашене золоченням.

З першого дня ікона «запрацювала»: до неї прикладались люди, просили заступництва та благословення. Отже, є всі підстави вважати, що ікона Божої Матері з Дорогобужа стане не лише окрасою Свято-Покровського собору, а й величним образом, до якого звертатимуться у своїх молитвах тисячі прихожан [3, 4].

Впродовж 2000–2002 рр. Олександр Лаворик виконав список з ікони «Христос Пантократор з апостолами» XV ст. з церкви Пресвятої Трійці с. Річиця Зарічненського району, яка зберігається в РОКМ. Пам'ятка з Річиці – найбільш рання поміж відомих нині в Україні композицій такої іконографії.

Точна копія образу XV ст. була написана по благословенню Архієпископа Рівненського і Острозького Владика Варфоломія для Свято-Покровського жіночого монастиря в смт. Гоща Рівненської області. Допомогу надали спонсори і благодійники, серед яких був і сам автор.

Виконаний список темперою по левкасу (із використанням золочення) на липовій дошці розміром 141x102x2 см, із врзними наскрізними шпугами.

Освятити образ прямо на Гощанському автовокзалі, звідки хресним ходом ікона була внесена до Свято-Михайлівської церкви, де з цього приводу відслужили подячний молебень. Там же, у храмі, святиня зберігається і донині.

Протягом 2003–2009 рр. митець працював над списком ікони «Ілля Пророк з житієм» XVII

ст., оригінал якої знаходиться в приватній збірці колекціонера Іванова Олександра Миколайовича, який проживає в м. Москва (Росія).

Як і попередній, цей образ був написаний по благословенню Владики Варфоломія.

Намальована ікона на липовій дошці (159x124x3 см) темперними фарбами. Тло образу прикрашене позолотою.

Список був подарований Рівненською та Острозькою єпархіями УНЦ Свято-Іллінському чоловічому монастирю (м. Одеса). Свята ікона хресним ходом була внесена до цього храму.

Протягом 2003–2009 рр. О. Лаворик виконує копію ікони «Покрова Пресвятої Богородиці» кінця XV ст. з церкви Пресвятої Трійці с. Річиця Зарічненського району, яка зберігається в РОКМ.

Замовила образ ігуменя Ірина (Сачук) для Свято-Покровського жіночого монастиря смт Гоща Рівненської області.

Виконана ікона на липовій дошці з врізними шпугами розміром 129x91x2,5 см темперними фарбами. Основа пролевкашена. Тло прикрашене позолотою.

Впродовж 2009–2010 рр. іконописець малює список з ікони «Пресвята Богородиця Одигітрія Заставницька» XVII ст., оригінал якої знаходиться у вівтарі Свято-Михайлівського храму смт Гоща на горньому місці.

Образ написаний по благословенню Архієпископа Рівненського і Острозького Владики Варфоломія при настоятельниці монастиря ігумені Ірини (Сачук) та настоятелі Свято-Михайлівського храму Миколі Галії (молодшому).

Намальована ікона на липовій дошці розміром 150x101x3 см з трьома врізними шпугами темперними фарбами. Тло прикрашене різьбленням по левкасу, золоченням та срібленням.

Освячення відбувалося у Свято-Михайлівській церкві, яке здійснив керуючий Рівненською і Острозькою єпархіями Владика Варфоломій.

У 2011 р. у с. Замлиння Волинської області проходив Перший Міжнародний пленер іконопису, де зібралися іконописці з Польщі та України. Протягом двох тижнів кожен митець малював сакральні образи. Метою пленеру було створення ікон, пов'язаних з історією Польщі та України.

Олександр Лаворик, будучи учасником пленеру, виконав лик Христа Пантократора з ікони XV ст., що розміщена в РОКМ. Митець поставив собі за мету «відтворити образ способом, яким писався оригінал, із застосуванням усіх техніко-технологічних прийомів» [1, 10].

Написаний образ на липовій дошці розміром 40x32 см темперними фарбами. Тло прикрашене позолотою.

Останньою іконою, яку намалював іконописець є «Чорнобильський Спас», оригінал якої знаходиться в Успенському храмі Києво-Печерської Лаври. Ініціатором написання списку для Рівного став голова рівненського обласного об'єднання Всеукраїнської громадської організації інвалідів «Союз-Чорнобиль-Україна» Георгій Анатолійович Хиля. Цю, без перебільшення відповідальну місію написання ікони взяла на себе людина, яка особисто відчула увесь біль і страх атомної катастрофи.

Працюючи у міліції сержантом позавідомчої охорони райцентру Гоща, Олександр Лаворик двічі у 1986 році був у Чорнобилі як ліквідатор наслідків аварії. Під впливом побачено художником була створена серія робіт «Чорнобиль», яка нині зберігається в РОКМ. Спілкуючись зі мною, пан Олександр розповів, що після Чорнобиля в глибині душі відчув поклик до написання ікон. Мабуть, все своє життя художник ішов до цього.

Понад два роки Олександр Лаворик, не шкодуючи сил і щиро молячись, створював образ «Чорнобильський Спас».

Роботу над іконою іконописець розпочав з благословення Архієпископа Рівненського та Острозького Варфоломія. Було визначено, в якому храмі буде розміщуватися ікона після закінчення написання – церква Великомученика і цілителя Пантелеїмона в м. Рівне. Тоді ж священник Тарасій, настоятель церкви, освятив іконний щит з левкасом, сировину і матеріали для написання образу. Вся робота супроводжувалася молитвою і працею.

Олександр Лаворик малював ікону протягом двох років і чотирьох місяців. «Не завжди було легко», – зізнається митець. Під час роботи над святим образом душа має бути гармонійно налаштована, спокійна, інакше писати ікону не можливо. Тому іконописець не щодня міг малювати, а приступав до роботи лише тоді, коли відчував це в душі і в серці.

Виконана святиня на липовій дошці, розміром 137x92,5x3 см, з трьома врізними шпугами

темперними фарбами. Іконописець розповів про етапи написання ікони. Після підготовки деревини, наклеювання паволоки, були виконані левкасні роботи. Згодом художник здійснив різьблення по левкасу у визначених межах тла ікони. Складним етапом виявилися позолотні роботи. Митець навіть зізнався, що золото не піддавалося обробці, скручувалося, коли він був чимось занепокоєний. Після позолочення митець приступив до живопису. Спочатку було виконане доличне письмо, пізніше – лики святих.

Вперше на іконі Господь зображений разом із людьми. Ісус Христос стоїть на хмарині в центрі композиції, праворуч – Архистратиг Господній Михаїл із вогненным мечем та щитом, а ліворуч – Пречиста Мати Марія. Під ними – обпалена смертоносним радіаційним вогнем земля і ранкове небо після вибуху, яке через радіаційний пил стало темним. І люди – живі й мертві. Така честь їм випала тому, що ліквідатори виконали Господню заповідь «Не убий!»: чужої крові не пролили, а своєї не пошкодували. Справа зображено людей, які допомагали в ліквідації катастрофи, а зліва – душі померлих, які загинули внаслідок вибуху. Посередині – безлиста сосна, яка ввібрала в себе вбивчу дозу радіації і також загинула. І тільки в правому куточку трішки зеленої трави, ніби надія на те, що все має відродитись. А десь там вдалині падає зірка-комета Полин – провісник лиха.

«Верхня частина ікони писалася дуже легко», – говорить художник. Для Олександра Лаворика композиційна основа ікони втілює ідею заступництва: звернені до Христа Богоматір та Михаїл виступають посередниками між Богом і людьми, вони молять Христа про прощення людських гріхів.

Іконописець зізнається, що набагато складніше було із виконанням нижньої частини, де зображені душі померлих та живих ліквідаторів наслідків аварії, які відвернули смертельну небезпеку ціною власного життя і здоров'я. Мабуть він переживав, згадував ті жакливі події, свідком яких йому довелося бути, і які тепер потрібно відобразити у святому образі, передати радіацію, через яку загинули тисячі людей. Художник розповів, що нижню частину ікони він малював цілий рік, а коли закінчив – йому стало легше.

Після закінчення живописних робіт, підписання святині, весь образ був покритий дев'ятьма захисними шарами лаку, потім воском, який наносився пензликом і, що цікаво, обов'язково шліфувався хусткою з-під ікони Божої Матері, яку потрібно було взяти в церкві.

Обрамлена ікона двома позолоченими накладними профільованими рамами, закріпленими по периметру. На площині між двома рамами по кутах, зверху та посередині накладені об'ємні бонії, покриті золотом. Між боніями золотою фарбою нанесено арабесковий орнамент із стилізованих рослинних мотивів XVII ст. в традиції волинської школи іконопису. У середніх боніях вмонтовані дві панатії з Чорнобильськими срібними дзвонами на місцевому бурштині.

У жовтні 2012 року робота над «Чорнобильським Спасом» була закінчена. В переддень вшанування ліквідаторів наслідків аварії на ЧАЕС, 9 грудня 2012 року в тимчасовому храмі святого великомученика Пантелеймона в м. Рівне Владикою Варфоломієм ікона «Чорнобильський Спас» була освячена. Коли буде завершено будівництво нового храму, її перенесено туди. Після богослужіння, читання молитов, образ став святинєю, іконою, до якої можуть прикладатися люди. Відтепер просити в Бога допомоги ліквідатори мають можливість перед власним святим оберегом.

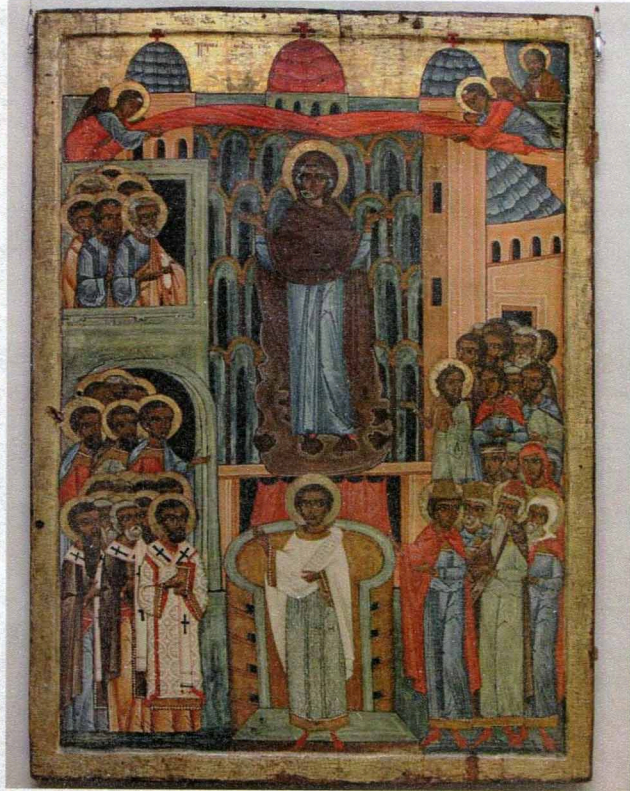
В день вшанування ліквідаторів наслідків аварії на ЧАЕС 14 грудня 2012 року на традиційному мітингу-реквіємі, біля пам'ятника жертвам Чорнобильської катастрофи відбулося представлення освяченої ікони «Чорнобильський Спас». Здійснив цей обряд Владика Варфоломій. Були присутні ліквідатори, представники влади, духовництва, члени громадських організацій, працівники структурних підрозділів МНС та прості городяни, які пам'ятають про страшну біду, яку приніс нам Чорнобиль, вдячні тим людям, які врятували світ [4, 3].

Виконуючи списки ікон, митець орієнтується на догмати Православної віри, Святого письма, іконописних взірців, супроводжується благословенням, молитвою і працею.

Олександр Ростиславович Лаворик, вважаю, є неперевершеним майстром своєї справи... Щоб стати справжнім іконописцем, не досить бути талановитим художником. Треба досконало знати Святе Письмо. Та найголовніше, треба бути людиною глибоко віруючою. Без справжньої віри в Бога не можна писати ікони. Це потрібно відчувати всім серцем, всією душею. І все це, безперечно, присутнє у пана Олександра, оскільки у створених ним образах проглядаються прекрасні і світлі вічні почуття – віра, надія, любов, частинка його душі, його самого.

Богородиця Одигітрія Дорогобузька XIII ст.
(РОКМ).

Ікона «Покрова Пресвятої Богородиці» XV ст.
(РОКМ).

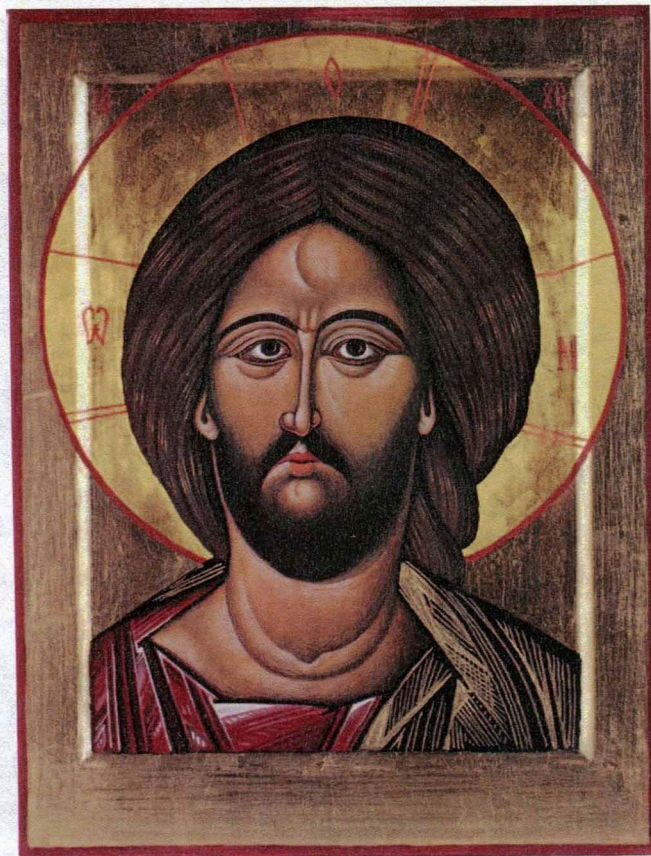
Список з ікони «Ілля пророк з житієм» XVII ст.
(Свято-Іллінський чоловічий монастир м. Одеса).

Список з ікони Пресвятої Богородиці Одигітрії
Заставницької XVII ст.
(Свято-Михайлівська церква смт. Гоща).

Ікона «Христос Пантократор з апостолами» XV ст.
(РОКМ).

Фрагмент з ікони (лик) «Христос Пантократор з
апостолами» XV ст.

Список з ікони «Чорнобильський Спас» (Церква Великомученика і цілителя Пантелеймона м. Рівне).

1. Васильчук В. Сакральний означає священний // Рідний край. – 2011. – №51. – 17 грудня. – С. 10.
2. Ісаєва Т. Волинський іконопис відроджується // Вісті Рівненщини. – 1993. – 3 грудня. – С. 4.
3. Калько С. Унікальна ікона поповнила вітвар Свято-Покровського храму// Сім днів. – 1999. – 15 жовтня. – С. 4.
4. Кардаш А. Ліквідаторам, потерпілим – святий оберіг// Рідний край. – 2012. – 22 грудня. – С. 3.
5. Поліщук Я. Від писанки до ікони// Сім днів. – 1993. – 6 грудня. – С. 3.
6. Семенович О. Зустріч з іконою в процесі її творення // Наукові записки. Випуск X. – Рівне, 2012. – С. 196–200.